

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЙ ГАРАНТОВАНОГО УСПІХУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

Малінка О.О.

Роль ситуацій гарантованого успіху у розвитку навчальної мотивації взагалі та, зокрема, мотивації до вивчення іноземної мови студентами нелінгвістичних навчальних закладів не можна недооцінювати, адже студент тільки тоді тягнеться до знань, коли ним керують мотиви та інтерес, підкріплені успіхом. Згідно з К.Д.Ушинським тільки успіх підтримує інтерес учня до навчання; інтерес з'являється лише тоді, коли є натхнення, народжене від успіху в оволодінні знаннями. Той, хто не пізнав радості праці в навчанні, не пережив гордість від подолання труднощів, втрачає бажання навчатися.

На думку психологів, зокрема О.С.Белкіна, успіх є переживанням радості, задоволення від того, що результат, якого особистість прагнула в процесі діяльності, або співпав з її очікуваннями, або перевищив їх. Цей стан може викликати нові, більш сильні мотиви діяльності, змінити рівень самооцінки. В разі, якщо успіх стає стійким, можуть вивільнитися величезні сховані раніше можливості людини. Радість в навчальній діяльності, її очікування спонукає людину до руху вперед, є потужним стимулом розвитку творчої особистості.

В педагогічному контексті успіх – це досягнення значних результатів в діяльності, як окремої особистості, так і колективу в цілому (Азаров Ю.П.); результат продуманої тактики викладача. Радість успіху студента відрізняється від радості успіху молодшого школяра і підлітка. Адже молодший школяр не стільки усвідомлює успіх, скільки переживає його. На відміну від підлітка, який і усвідомлює, і переживає успіх, але не завжди може адекватно його оцінити, студент аналітично підходить до свого успіху, намагається прогнозувати свої можливості.

Студент є членом колективу і, відповідно, прагне досягнення не тільки високих результатів в навчанні, а й схвалення з боку соціальної групи,

значущої для нього. Тому, з соціологічної точки зору успіх слід розглядати як набутий особистістю соціальний статус, що сприяє формуванню у студента соціально-прийнятних способів емоційного реагування і поведінки (Ю.В.Андрєєва).

Інтегруючи зазначені вище характеристики успіху, ми визначаємо його як якісно новий рівень навчальної діяльності, більш значуще досягнення навчального результату в порівнянні з попередніми, а також як переживання і оцінка досягнутих студентом навчальних результатів, як форма його самореалізації.

В процесі навчання пріоритетом в діяльності викладача має бути створення ситуацій успіху для кожного студента.

Що ж до тлумачення поняття «ситуація успіху», то думки науковців тут розходяться, оскільки його розуміння, як і розуміння поняття «успіх», залежить від сфери знань, в якій воно розглядається, а отже значення, що вкладається в це поняття, потребує уточнення. В педагогічному розумінні ситуація успіху – це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягнення значних результатів в навчальній діяльності. Ситуація – це не лише поєднання умов, що забезпечують успіх, а й власне сам успіх – результат такої ситуації. Організувати ситуацію успіху має викладач, а переживання успіху є дещо суб'єктивне, певною мірою сховане від погляду зі сторони.

Як показав аналіз психолого-педагогічних досліджень, головною рушійною силою успіху є мотив досягнення, що, за визначенням Мюррея, є стійкою характеристикою особистості, бажанням зробити щось добре і швидко, досягаючи при цьому певного рівня в певній справі. Саме мотив досягнення має найбільший вплив на рівень академічних успіхів, він зростає з рівнем успішності, проте залежить від можливості його реалізації в навчанні. Мотив досягнення без сумніву є спонукою, що викликає в людини такі переживання як: почуття задоволення або гордості, почуття власної компетентності тощо.

Даючи характеристику мотивації досягнення успіху, відомий дослідник Дж.Аткінсон виділяє:

- прагнення успіху (мотив уникнення невдачі);
- очікування успіху (очікування неуспіху);
- цінність успіху (цінність невдачі).

Автор переконливо доводить, що чим вища вірогідність успіху і легше завдання, тим менш цінним є успіх. Відповідно, чим недосяжнішим здається успіх, тим привабливішим він є, і тим вища внутрішня мотивація. Цінність успіху втрачається, якщо визначається через призму порівняння досягнень особистості з успіхами колективу. Поділяючи думку вченого, але враховуючи відмінності в розумінні кожним студентом причин власних невдач, вважаємо, що конкуренція і змагання мають тенденцію негативного впливу на емоційний стан особистості. В разі тривалих невдач у студента може з'явитись відчуття незадоволеності результатами власної діяльності, побоювання помилок, «стан вивченої безпорадності» тощо.

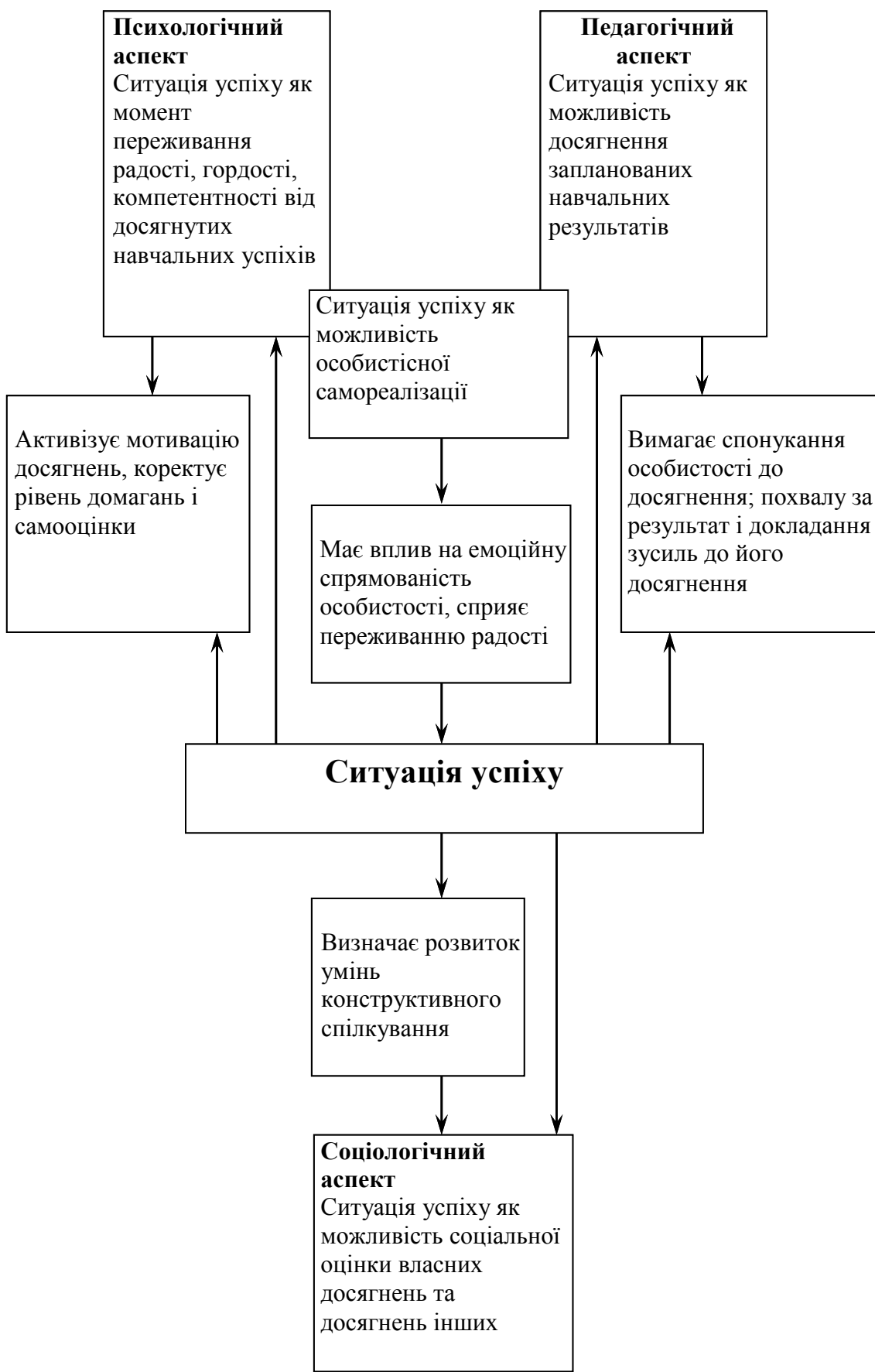
Створення ситуацій успіху в процесі навчання студентів іноземній мові має передбачати не стільки реалізацію можливості навчальних досягнень студентів, скільки надання їм більшої можливості особистісної реалізації. В таких умовах рівень мотивації досягнення зростає і стає вищим, ніж в звичайній ситуації, і саме ця стійка внутрішня мотивація забезпечує особистості надійний успіх, спонукаючи до подолання труднощів на шляху його досягнення. Можливість найповнішої самореалізації, на нашу думку, особистість одержує при виконанні творчих завдань, пропонуючи власне бачення проблеми, здійснюючи власний, неординарний підхід до її вирішення.

Моделюючи ситуацію успіху, ми розглядаємо її як оптимальне поєднання умов, що забезпечує:

- навчальний результат, досягнення, до якого докладають зусиль;
- переживання радості від досягнутих навчальних результатів;
- переживання власної компетентності та самоствердження;

- високу соціальну оцінку навчальних досягнень особистості.

Отже, на нашу думку, ситуація успіху – це ситуація, що цілеспрямовано створюється викладачем для досягнення студентом запланованого навчального результату, який оцінюється ним як успішний і переживається ним як особистісно та соціально значуще досягнення (рис.1).

Виходячи з міждисциплінарної основи ситуації успіху та з особливостей сприйняття і розуміння успіху студентами, визначимо педагогічні умови реалізації ситуації успіху при вивченні іноземної мови.

Однією з основних умов створення ситуації успіху є надання студенту можливості конструктивного співробітництва з викладачем та однокурсниками, в рамках якого він отримує допомогу та емоційну підтримку на шляху до успіху. Навчальну взаємодію, співробітництво ми розглядаємо як дії викладача і студента, об'єднані спільною метою – досягненням навчальних результатів останнього. З іншого боку, ця взаємодія може являти собою спільну діяльність студентів, їхні узгоджені дії, спрямовані на особистісну самореалізацію і досягнення успіху.

Педагогіка співробітництва, що являє собою систему методів і прийомів навчання і виховання, побудованих на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості, надає широкі можливості для врахування особливостей кожного студента. Основними положеннями такої педагогіки є ставлення до навчання як до творчої взаємодії викладача і студента та навчання без примусу. Систематично готуючись до занять, не боячись, що в будь-який момент йому запропонують відповідати, студент розвивається, намагається не відставати від одногрупників. Це настільки надихає його, що подальша робота в атмосфері успіху фактично гарантована. Питання про педагогіку співробітництва досить тісно пов'язане з питанням про роль викладача, яка полягає в тому, щоб зробити кожного студента суб'єктом навчальної діяльності. Саме викладач має бути творцем середовища, в якому студент не може бути пасивним. Характер відносин, що складаються в студентському колективі, значною мірою залежить від організаторських та комунікативних здібностей викладача, від стилю його діяльності. І найвищої своєї ефективності мотивація навчальної діяльності студентів досягає лише за наявності тісного психологічного контакту з викладачем.

Оскільки, як було зазначено, у створенні ситуацій гарантованого успіху в навчальній діяльності студентів на початковому етапі основна роль відводиться саме викладачеві, адже в процесі навчання саме він займає проміжне місце між студентом та предметом, який вивчається, то наступною педагогічною умовою реалізації ситуації успіху є наявність стратегії викладача, спрямованої на підвищення продуктивності навчання, викладач в цій ситуації має виступати як помічник, консультант, залишаючись при цьому організатором навчального процесу. Важливим при цьому стає виховання самостійності у студентів з врахуванням рівноваги між автономією студентів і контролем за їхніми діями з боку викладача.

Для досягнення ситуації успіху передбачається дотримання викладачем ряду вимог, серед яких: врахування ним не тільки рівня підготовки і психологічних особливостей студентів, а і своїх власних сильних та слабких професійних сторін; вміння бачити те, що вивчається не тільки із своєї власної позиції, а і з позиції того, кого він навчає, оскільки те, що є очевидним для нього самого, часто буває цілком незрозумілим для студента. Співпраця зі студентом має відбуватися через «емпатичне розуміння» (за К.Роджерсом), за якого викладач відмовляється від спілкування із студентом через занесення його до «відповідного реєстру», позначеного ярликами типу «ледар», «тупий» тощо. Здатність викладача до емпатії, його щирість, емоційність, вміння тонко відчувати настрій студента, чітко і зрозуміло виражати як зміст предмету, який він викладає, так і власні почуття – є надзвичайно важливими для досягнення студентами успіху у навчанні. Якщо викладач робить студентів свідками своїх роздумів, показує рух своїх думок у розв'язанні певних поставлених завдань, якщо він підводить студентів до того рубежу, на якому вони можуть зробити самостійний висновок і відчути радість від подібного «освянення», це означає, що він створив ситуацію, в якій навіть інтелектуально пасивний студент відчуває себе творчою особистістю. Отже, потрібно шукати нові шляхи, нехай на перший погляд і неочікувані та сповнені суперечностей.

Технологічно допомога студенту пережити успіх, задоволення від процесу і результату самостійно виконаної роботи досягається рядом операцій, що здійснюються в атмосфері радості і схвалення і створюються як вербальними (мовленнєвими), так і невербальними (міміко-пластичними) засобами. До таких технологічних операцій створення ситуацій успіху належать:

- зняття страху: допомагає подолати невпевненість в собі, сором'язливість, побоювання оцінки оточуючих;
- авансування успішного результату: виражаючи тверде переконання в тому, що студент обов'язково справиться з поставленим завданням, викладач зміцнює впевненість студента в його можливостях;
- приховане інструктування студента стосовно способів і форм здійснення діяльності: досягається шляхом натяку, побажання і допомагає уникнути поразки;
- внесення мотиву: показує студентові, заради чого здійснюється ця діяльність;
- персональна виключність: визначає важливість зусиль студента у здійсненні діяльності;
- мобілізація активності або педагогічне навіювання: спонукає до виконання конкретних дій;
- висока оцінка деталі: допомагає пережити успіх не результату в цілому, а якоїсь його окремої деталі (П.П.Анікєєва).

Поділяючи думку В.О.Сластеніна про те, що ситуація успіху стимулює навчальну діяльність студентів, а надійним шляхом створення такої ситуації є диференційований підхід до визначення змісту діяльності і характеру допомоги студентам в процесі її здійснення, ми дуже важливим при створенні ситуації успіху вважаємо баланс між можливостями студентів і вимогами самого процесу навчання, що, як правило, є передумовою розвитку внутрішньої мотивації у студентів.

Велике значення в створенні ситуацій успіху має загальна сприятлива морально-психологічна атмосфера на кожному занятті, при виконанні тих чи інших завдань, оскільки це в значній мірі знімає почуття невпевненості, побоювання приступити до зовнішньо складних завдань. Оскільки, як вже було зазначено, з психологічної точки зору успіх є позитивним емоційним переживанням радості, власної гідності від досягнутого навчального результату, то наступною педагогічною умовою реалізації ситуації успіху стане, на нашу думку, створення сприятливого психологічного клімату, або іншими словами – позитивного емоційного фону, основою якого в навчальній діяльності є атмосфера кожного окремого заняття з її позитивним емоційним зарядом. Позитивні емоції, пов'язані з досягненням успіху, мають зміцнювальний вплив на поведінку особистості, переживання радості від успіху може стати її стійкою потребою. Реалізація цієї умови вимагає від викладача врахування не тільки зовнішніх емоцій студента в певній педагогічній ситуації, а й його глибинних переживань особистісної спроможності і навчальної компетентності в ситуації успіху, що створюється.

Організація співробітництва між викладачем і студентами, довірливих відносин та взаємного розуміння між ними, переживання радості та успіху в процесі навчання формують в його учасників впевненість в собі і самоповагу. Тільки співробітництво дає викладачеві можливість орієнтуватися на успіх студента та створювати спеціальні ситуації, що сприяють переживанню студентом власного емоційного підйому.

В якості наступної педагогічної умови реалізації моделі ситуації успіху ми розглядаємо надання студентам можливості досягнення особистісно-значущих навчальних результатів, що відповідають поставленим цілям, та можливості оцінки ними цих результатів. Надання можливості досягнення високих результатів в цілому передбачає мотивацію студентів на успіх, розвиток навичок їхньої вольової поведінки, висунення викладачем чіткої і посиленої педагогічної вимоги. Надання можливості оцінки власних результатів і усвідомлення її студентами є важливою умовою, оскільки

складовими успіху як міждисциплінарного поняття є не тільки мета, засоби її досягнення і результат, а й адекватна оцінка (самооцінка) досягнутих результатів.

Важливим елементом педагогіки співробітництва, який допомагає створити і, що головне, в повній мірі відчутти ситуацію успіху на занятті, є технологія проектів, відома також як «метод проектів». Ця технологія дозволяє органічно інтегрувати знання студентів з різних сфер при вирішенні однієї проблеми, дає можливість застосувати одержані знання в майбутній професійній діяльності, генеруючи при цьому нові ідеї.

Проектне навчання здійснюється через цілеспрямовану діяльність студентів, співвідносячись з їхніми власними інтересами і потребами. Саме тому досить важливим є показати їм практичну значущість знань, яких вони набувають. Адже усвідомлення і розуміння того, як вони можуть застосувати ці знання в своїй професійній діяльності є основним мотивуючим фактором їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Як стверджує Г.-Ю.Крумм, якщо відмовитися від практичної спрямованості у вивченні іноземної мови, яку забезпечує проект, то для студентів залишиться незрозумілою мета вивчення іноземної мови і, відповідно, зникне мотивація її вивчення. Тому, на думку вченого, заняття з іноземної мови мають бути для студентів місцем мовленнєвого спілкування на різні теми.

На відміну від існуючого масового навчання іноземній мові, в якому студенти отримують знання, виходячи з завдань, визначених державною програмою, при роботі над проектом вони самі планують і виконують завдання, вивчаючи той іншомовний матеріал, без знання якого завершення роботи над проектом стане неможливим. Таким чином, працюючи над проектом студенти стають відповідальними за свою навчальну діяльність, її результати. А таке вивчення мови, як відомо, є більш вмотивованим і продуктивним. В ході реалізації проекту студенти ставляться перед необхідністю інтегрованого розвитку різних видів мовленнєвої діяльності. Вони читають тексти, вивчають інформацію з проблеми, оформляють

письмові звіти, представляють кінцевий продукт, розвиваючи комунікативні уміння.

Як бачимо, всі названі і пояснені нами педагогічні умови створення ситуації гарантованого успіху в основі своїй мають взаємовідносини між викладачем і студентом, студентом і студентським колективом. Важливо при цьому, що саме викладач виступає фундатором досягнення успіху та компетентним суддею його оцінки студентами. Отже, ситуація успіху потребує діяльності, спрямованої на створення і підбір способів, що гарантують досягнення результату і його адекватну оцінку.

Література:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход /А.А.Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе /И.А.Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
3. Маслова Ю.В. Содержание и формы иноязычной речевой деятельности студентов пед. вуза в контекстном обучении (на материале английского языка): Автореф. дис. ...канд.пед.наук. – Липецк, 2000. – 26 с.
4. Непомнящая Э.А. Формирование мотивов учебной деятельности при обучении иностранному языку //Новые исследования в психологии. – 1979. – №2. – С.21-23
5. Пассов Е.И. /Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Симонова Н.М. Экспериментальные исследования структуры мотивации при усвоении иностранного языка в вузе: Автореф. дис. ...канд.пед.наук. – М., 1982. – 26 с.

Аннотация

Создание ситуаций гарантированного успеха в процессе обучения студентов иностранному языку.

Е.А.Малинка

В статье рассматривается необходимость создания ситуаций гарантированного успеха в процессе обучения студентов иностранному языку как условия эффективного овладения ими данной дисциплиной.